

mobile, namely language knowledge, legal issues, administrative burden, personal situation, lack of funding and lack of motivation among personnel which influences the human capital of higher education institutions in a destructive way. Measures to remove obstacles to the teaching staff mobility should be considered. Encouragement and rewards for academic mobility of teaching and research staff should be regarded to optimize the mobility flows.

Key words: *academic staff mobility, human capital of higher education institutions, higher education, human capital.*

УДК 378.147.091.33:7

О. Шикирінська

Вінницький державний педагогічний
університет імені М. М. Коцюбинського

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті актуалізується проблема впливу мистецтва на всебічний розвиток особистості, забезпечення системного розуміння майбутніми педагогами сутності мистецьких явищ. Художньо-педагогічна інтерпретація мистецьких творів охарактеризована як педагогічний феномен. Сфокусовано увагу на зв'язок проблеми інтерпретації з символічністю мистецтва. Розглянуто особливості використання художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів відповідно до специфіки засобів виразності окремо взятого виду мистецтва (образотворчого, декоративно-прикладного, музичного, хореографічного, театрального та інших) з урахуванням закономірностей і тенденцій навчально-виховного процесу початкової школи.

Ключові слова: *професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів, художньо-педагогічна інтерпретація, мистецькі твори.*

Постановка проблеми. Сьогодні проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів набуває особливої актуальності, що обумовлюється зростаючим інтересом до мистецтва як джерела духовного становлення особистості молодшого школяра та необхідністю концептуального перегляду та оновлення поглядів на проблеми інтерпретації мистецьких творів на уроках художньо-естетичного циклу. Одним з важливих завдань вищої педагогічної освіти стає не лише розвиток у студентів пізнавального інтересу та особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, а й формування аналітико-інтерпретаційних умінь як здатності до педагогічно спрямованого осмислення мистецької реальності та самовираження у педагогічній діяльності; виховання здатності сприймати, інтерпретувати й оцінювати мистецькі твори, висловлювати особистісне ставлення до них; аргументувати свої думки й оцінки та розуміти зв'язки мистецтва з природним і культурним середовищем, життєдіяльністю та психологією людини, засобами масової інформації тощо.

Аналіз актуальних досліджень, присвячених культурологічній спрямованості змісту професійної підготовки учителя початкових класів,

впливу мистецтва на всебічний розвиток особистості майбутнього учителя та формуванню його естетичної компетентності (Л. Масол, О.Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О.Рудницька, Г.Тарасенко, О. Щолокова та ін.), свідчить про домінантність інтерпретації мистецьких явищ культури як важливого практично зорієнтованого інструменту, що змінює рівень уявлень учителя про соціокультурні сторони педагогічної реальності, закладає ціннісно-мотиваційну основу його професійної культури, істотно збагачує весь комплекс мистецько-педагогічних функцій.

Метою статті є висвітлення сутності художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів та шляхів її багатоаспектного використання на уроках художньо-естетичного циклу початкової школи у системі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Залучення молодших школярів до цінностей культури через інтерпретацію мистецьких творів на уроках художньо-естетичного циклу в початковій школі усвідомлюється сьогодні як одне з головних завдань (Л. Масол). Професійна діяльність учителів початкових класів за своєю специфікою тісно пов'язана з особливостями сприймання, розуміння та оцінки мистецьких творів учнями молодшого шкільного віку. На уроках художньо-естетичного циклу вчитель залучає дітей до сприймання мистецтва як соціальної, художньої та естетичної цінності, спрямовує їхню увагу на розуміння різних видів мистецтва (образотворчого, декоративно-прикладного, музичного тощо), виявлення особистісного ставлення до явищ культури – тобто інтерпретацію.

Поняття інтерпретації має майже універсальну галузь застосування: все наше життя являє собою нескінченний процес інтерпретації або тлумачення слів, жестів, знаків, текстів різноманітного характеру. У перекладі з латинської «*interpretation*» означає: 1) опис, пояснення (роз'яснення), тлумачення, розкриття змісту, трактування, переклад на більш зрозумілу мову; 2) посередництво (або освоєння) та творче виконання, художнє тлумачення мистецького твору. Таким чином, дане поняття застосовується щодо осмислення й оцінки різних фактів, процесів і явищ дійсності, що є незрозумілими самі по собі й потребують додаткових зусиль для визначення сенсу.

З педагогічної точки зору, інтерпретація представляє інтерес як певний засіб педагогічного впливу на свідомість учнів, вірогідний шлях до сприйняття твору, поєднаного з розумінням, метод пошуку смислу художнього тексту тощо. Використання вчителями інтерпретації на уроках художньо-естетичного циклу уможливорює досягнення учнями художньої концепції твору; здійснення цілісного аналізу мистецького твору; художнє спілкування учнів з творами мистецтв та їх авторами; розширення мистецької ерудиції молодших школярів. Водночас, використовуючи різні типи інтерпретації, вчитель розвиває та вдосконалює також і власні особистісні якості: педагогічну й виконавську майстерність, збагачує свої

знання, формує необхідні вміння та навички, підвищує рівень художньо-педагогічного спілкування зі слухацькою аудиторією тощо.

З урахуванням сучасних підходів до навчально-виховного процесу початкової школи визначаємо *сутність художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів* як педагогічного феномену, що характеризується розвиненістю психологічних якостей особистості (сприймання, емоції, почуття, естетичні переживання, асоціації, уява), художньо-образного мислення, сформованістю системи знань та умінь художньо-сміслового аналізу мистецьких творів, а також як дії, що полягає у трансляції учителем початкових класів художньої оцінки мистецького твору молодшим школярам з метою емоційно-естетичного впливу на свідомість учнів.

Проблема інтерпретації виявляється пов'язаною глибоким корінням з таким найважливішим питанням, як *символічність* мистецтва. Кожне явище культури є носієм особливого смислу, що зберігається і передається у вигляді знаків та символів, тому розуміння культурних надбань людства у формі мистецьких творів передбачає здатність розшифровувати та тлумачити виражену відповідними знаками соціально значущу художню інформацію, певний зміст якої закодовано за допомогою знакових систем. Цю систему знаків (яку досліджує наука семантика) створюють природні вербальні мови спілкування людей, а також знаки штучних мов, засоби вираження різних видів мистецтва (ноти, рухи, ритм, лінії, кольори і та ін.). Сполучення різних типів кодів створює синтетичні форми мистецтв (театр, кіно, мультиплікація т. ін.).

Ґрунтуючись на програмах символічного осягнення світу (М. Бахтін, Ф. Зелінський, Л. Карсавін, О. Фрейденберг), дослідження художнього образу мистецького твору у контексті його інтерпретації проводилось (особливо з 60-х років ХХ ст.) у багатьох напрямках: національна символіка (М. Дмитренко, О. Ковальчук, О. Кучерук, Т. Островська, Ф. Погребенник); умовність і знаковість (Ю. Лотман, Б. Успенський); образи-мотиви, символи, архетипи (С. Аверенцев, Д. Лихачов, О. Лосев); образ і художнє мовлення (Г. Винокур, А. Чичерин); художній образ і мистецька освіта (І. Зязюн, О. Рудницька, О. Олексюк, О. Щолокова та ін.).

Поняття «образ» і «знак» мають різне значення в мистецтві. Образ – це суб'єктивне відчуття об'єктивного світу, а знак – матеріальний символ, здатний передавати певну інформацію. На відміну від знака, який має одне, чітко закріплене за ним значення, художній символ (від грец. *symbolleîn* (складати), *symbolon* (половинка монети, яку сторони ділили на знак укладення союзу і для розпізнавання «своїх» і «чужих»)) – це багатозначне поняття, що завжди передбачає індивідуальну інтерпретацію, і має різні тлумачення залежно від контексту. Одним з найдавніших наукових методів для вивчення символу, що й до сьогодні залишається основним, є *герменевтичне тлумачення* – інтерпретація. За

П. Пікером, інтерпретація перебуває на межі мови й життєвого досвіду і завжди стосується співвідношень знаків, а «герменевтика працює в режимі розсекречення знаків» [5, 100]. Тобто, розуміння пов'язане з поясненням, а значить, опосередковано знаками і символами.

Символічний образ є тією універсальною (філософською, психологічною і, в той же час, словесною, вербальною) категорією, яка може полягати в основі методики словесної художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів й успішно використовуватися, зокрема, в педагогічній практиці початкової школи. Художньо-педагогічна інтерпретація мистецьких творів, що заснована на їх символічному тлумаченні, додає спостереженням і результатам мистецького аналізу загальнохудожнього сенсу, «проектуючи» його на загальні, універсальні життєві явища. На думку О. Рудницької, символічний характер художнього відображення можна вважати «системоутворюючим принципом, який зумовлює самоцінність, самодостатність мистецького твору, що не потребує для свого смислотлумачення будь-яких прямих зіставлень з конкретними життєвими реаліями» [6, 44]. На нашу думку, семантичний аналіз символів засобів виразності мистецьких творів є одним з найбільш надійних способів їх інтерпретації. Головне завдання інтерпретації – максимально адекватно зрозуміти задум автора й зіставити його з тим смисловим цілим, яке явно представлено в творі, тобто виявити приховані рівні смислу – «все те, що автор не хотів чи не зміг сказати прямо» (С. Васильєв) [1, 96].

Розглянемо особливості використання художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів з урахуванням закономірностей, тенденцій, особливостей навчально-виховного процесу початкової школи, головною метою якого є виховання високоосвіченої, ерудованої особистості зі сформованою системою цінностей та естетичними смаками.

Однією з найдоступніших й емоційно-захоплюючих форм творчості молодших школярів є образотворча діяльність. Питання інтерпретації творів *образотворчого мистецтва* знаходимо у дослідженнях О. Єліної, О. Сороки, Л. Зімакової та ін. Проблема смислової реконструкції в застосуванні до зразків образотворчого мистецтва – це проблема «перекладу» з мови зорових образів на вербальну мову. При цьому найважливішим є врахування й стимулювання власного бачення і розуміння учнем художніх образів. Адже, навіть коли відомо, що хотів сказати художник (наприклад, при переказі змісту сучасної сюжетної картини), при такому «перекладі» відбуваються непоправні втрати через різну природу образної та словесної мов. Результатом вільної творчої інтерпретації творів образотворчого мистецтва мають стати художньо-світоглядні уявлення, ціннісні естетичні орієнтації, художньо-образне мислення, творчі здібності молодших школярів.

До сучасних видів образотворчого мистецтва можна віднести також такий соціальний і комунікативний феномен, що теж потребує інтерпретації, як *художня фотографія*. Дослідженням фотографії як форми образної мови присвятили свої праці Е. Золотарьова та ін. Інтерпретуючи твір фотомистецтва мовою художньої форми, структури і символів, фотограф знаходить в творі «приховане значення», зашифроване і, можливо, неусвідомлюване автором послання, інформацію «між рядків».

Глибоким символічним значенням наповнені та потребують обов'язкового тлумачення та інтерпретації твори *декоративно-прикладного мистецтва*: візерунки вишивки, народні костюми (зокрема, українські вінки), писанки, ляльки-мотанки тощо.

З розвитком мистецтва, людина створювала різноманітні *скульптури*, прагнучи конкретного втілення свого задуму – знайти образну відповідність між матеріалом та ідеєю. Наприклад, прозорі камені трактувалися як вираження духовної чистоти, срібло – як знак цноти, слонова кістка – як символ душевної твердості, камінь, пов'язаний з ім'ям апостола Петра, символізує тверді основи церкви тощо. Метафоричне використання того чи іншого матеріалу для скульптури й відповідна його трактовка й сьогодні викликають глибокі й різноманітні інтерпретації.

У *літературі* поняття інтерпретації використовується у значенні «читання» та «переклад». Читання як споріднене з інтерпретацією розглядається багатьма дослідниками (Г. Гадамер, В. Ізер, І. Челишева та ін.), зокрема, Г. Гадамер вважав, що читання й інтерпретація ототожнюються [2, 176–187]. У давнину, коли ще не існувало книг, мистецтво слова було «озвученим», прикладом чого є передавання фольклору «із вуст в уста». З появою книгодрукування створилися принципово інші можливості для розповсюдження інформації, у тому числі й мистецької. Проте, читання прози й віршів з естради повертає нас безпосередньо до мистецтва слова, яке звучить, виникає виконавством читача-інтерпретатора – художнє читання. Існує й інше читання – нелінгвістичне, таке, як «читання з нот» чи «читання хореографії», що потребує подвійного прочитання та інтерпретації.

Художня література пов'язана зі всіма видами мистецтва, складає основу багатьох з них, дала життя таким різновидам, як театр і кіно, її широко використовує образотворче мистецтво і хореографія. Літературний твір, виданий на рідній для автора мові, потребує художнього перекладу, без якого він не може стати загальним надбанням. Визнання тісного зв'язку та взаємного включення явищ перекладу та інтерпретації підтримується і з боку етимології: в латинській мові одним з найголовніших значень поняття «інтерпретація» був власне переклад. Як зазначає В. Савченко, художній переклад – це інтерпретаційна діяльність за своєю природою, у значенні творчого активного тлумачення [7, 205–209]. Безпосередньо пов'язані з літературними першоджерелами є прояви художнього перекладу у сферах

художнього ілюстрування, створення різноманітних сценічних постанов (театральна вистава, балет, опера), симфонічної музики, екранізації тощо.

Зокрема, серед науковців досить поширеною вважається думка, що впродовж майже всієї історії кіно аж до теперішнього часу *екранізація* є своєрідним «перекладом» з мови літератури на мову кіно. Зокрема, екранізація класичної літературної спадщини є специфічною інтерпретацією добутку минулої епохи з погляду сучасності, мимоволі реалізуючи нові естетичні критерії, сучасні переконання на людину і суспільство тощо. Також можна віднести до художніх перекладів й мультиплікацію, що за висловом Є. Гуренка, тяжіє до «динамічних» мистецтв у поступовому переході від живопису, з її творами-предметами, до графіки, де тиражуються продукти творчої праці, і далі – до діяльності художника-мультиплікатора, який «оживив» героїв, створених творчою фантазією художника-постановника, та примусив їх «діяти», «переживати», зовсім як актор лялькового театру [3, 29]. Прикладами художнього перекладу мовою мультиплікації є, зокрема, як твори дитячих письменників та поетів, видатних російських класиків, так і Біблейські сюжети, а також балетні спектаклі.

Музика, що займає в культурі особливе місце в силу особливості своєї природи, як така завжди існує для нас виключно у вигляді інтерпретації. Процес інтерпретації смислу музичного твору, на думку О.Котляревської, конкретизується і «спрямовується у бажане річище» самим автором (композитором) шляхом спеціального позначення ним назви твору, епіграфу, відповідних нотних ремарок та указівок – ознак, що постають його об'єктивними характеристиками. Однак, як наголошує автор, однозначне відновлення сенсу музичного твору є «недосяжним ідеалом»: процес інтерпретації може лише наблизитися або віддалитися, але ніколи не збігатися із задумом композитора [4, 134].

Хореографія – особливий за своєю природою й системою виразних засобів (невербальної мови) світ мистецтва, спрямований на створення і трансляцію художнього образу засобами виразних рухів, тобто рухів, що виконують функцію художнього (естетичного) змісту (О. Семак). Здійснення художньо-педагогічної інтерпретації творів хореографічного мистецтва спрямовано на з'ясування соціальної функції танцю та його художній зміст, адже танець як специфічне суспільне явище і феномен людської культури, постає не лише об'єктом вияву витонченості ритмічно зорганізованої системи виразних рухів людського тіла, але, передусім, засобом відображення втілених у виразних рухах життєво необхідних комунікативних зв'язків людини, а також важливим джерелом трансляції у різноманітних формах та елементах «кінетичного орнаменту» танцю певних, притаманних певній культурі сенсів.

Можливість різноманітних інтерпретацій літературного тексту лежить в основі одного з найдавніших мистецтв – *театрального*. Театр, втілюючи на

сцені ідеї та образи класичної й сучасної літератури, вільно оперує мовою емких образних метафор, що дозволяє в строгому регламенті театрального часу розкрити не тільки сюжет літературного твору, але й глибинний його сенс. Для того, щоб відбулася вистава, реалізовується декілька інтерпретацій: літературна, режисерська, акторська, глядацька. Режисерська інтерпретація є визначальною в театральному процесі, адже літературний твір є вихідним пунктом, на основі якого режисер здійснює своє витлумачення, будує свою концепцію. У свою чергу, актор, виконуючи задану йому роль, інтерпретує концепцію режисера. Не менш важливою в цьому послідовному ряду інтерпретацій, є ще й непередбачувана глядацька інтерпретація, що виражається в так званій «реакції залу» та значно впливає на акторську діяльність. На думку дослідників (Л. Дубини, В. Захарченко, Л. Зімакової та ін.), театральна діяльність відіграє визначну роль у формуванні особистості вчителя початкових класів. Саме в театральній діяльності формуються інтереси, уподобання, мистецька й виконавська культура майбутнього вчителя, його потреби у спілкуванні з мистецтвом.

Висновки. Отже, педагогічна інтерпретація (тобто тлумачення) символічних значень засобів виразності мистецьких творів забезпечує формування інформаційного фонду знань учнів; усвідомлення аксіологічної складової мистецтва; активізацію творчого мислення та розвиток чуттєвої, емоційної сфери особистості молодшого школяра; здатності до емпатійного переживання; навіювання певного ладу емоцій, почуттів та думок; співпереживання та спілкування з художніми образами мистецьких творів. Вивчення особливостей інтерпретації мистецтва у повному спектрі його видів сприяє формуванню навичок художньо-педагогічної інтерпретації, що, у свою чергу, веде до розвитку критичного мислення студентів. Особливого значення ці питання набувають при підготовці учителів початкових класів, оскільки їх діяльність синтезує художньо-педагогічні, мистецькі, просвітницько-лекторські та багато інших аспектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев С. А. Уровни понимания текста / С. А. Васильев // Понимание как логико-гносеологическая проблема. – К. : Наукова думка, 1982. – 270 с.
2. Гадамер Г. Истина и метод: основы философской герменевтики [Электронный ресурс] / Ханс Георг Гадамер. – Режим доступа : www.filosof.historic.ru
3. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации / Е. Г. Гуренко. – Новосибирск : Наука, 1982. – 256 с.
4. Котляревська О. І. У пошуках сенсу музичного твору / О. Котляревська // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 7–8. – С. 191–209.
5. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Поль Рикер. – Пер. с фр. и вступит. ст. И. Вдовиной. (Серия «Канон философии»). – М. : «КАНОН-пресс-Ц»; «Кучково поле», 2002. – 624 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2005. – 360 с.

7. Савченко О. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовки майбутнього вчителя / О. Савченко. // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2–6.

РЕЗЮМЕ

Шикиринская О. Использование художественно-педагогической интерпретации произведений искусств в системе профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов.

В статье актуализируется проблема влияния искусства на всестороннее развитие личности, обеспечения системного понимания будущими педагогами сущности явлений искусств. Художественно-педагогическая интерпретация произведений искусств охарактеризована как педагогический феномен. Сфокусировано внимание на связь проблемы интерпретации с символикой искусств. Рассмотрены особенности использования художественно-педагогической интерпретации произведений искусств в соответствии со спецификой средств выразительности отдельно взятого вида искусства (изобразительного, декоративно-прикладного, музыкального, хореографического, театрального и других) с учетом закономерностей и тенденций учебно-воспитательного процесса начальной школы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущего учителя начальных классов, художественно-педагогическая интерпретация, произведения искусств.

SUMMARY

Shykyrinska O. Using of the artistic-pedagogical interpretation of artistic works in the system of professional training of future teachers of primary classes.

The article deals with the problem of the cultural orientation of professional training of primary school teachers' content, influence of art on the comprehensive development of the personality, providing of systemic understanding of future teachers the essence of artistic phenomena. The dominance of the interpretation of artistic cultural phenomena is emphasized as an important practically oriented tool that changes the level of teacher' perceptions of socio-cultural aspects of pedagogical reality, provides value-motivational basis of his/her professional culture, significantly enriches the full range of artistic and pedagogical functions.

The purpose of the article is the explanation of the essence of artistic-pedagogical interpretation of artistic works and the ways of its multidimensional usage at the lessons of artistic and aesthetic cycle of primary school in the system of professional training of future teachers of primary classes, in particular as a way of creative achievement of cultural values; as one of the kinds of learning activity; as a didactic system of art knowledge.

Taking into account the hedonic, educational and communicative functions of art and especially the perception of art works by younger schoolchildren the artistic-pedagogical interpretation of artistic works is characterized in the process of the modern training of future teachers as a pedagogical phenomenon, which essence consists in transmission of primary school teacher artistic evaluation of artwork by younger schoolchildren with the purpose of emotional and aesthetic influence on consciousness of schoolchildren.

The attention on the connection of the problem of interpretation with the most important issue such as the symbolism of art is focused; in particular one of the oldest scientific methods to study the symbol is singled out, which to this day remains the main – hermeneutic interpretation. The features of using of the artistic-pedagogical interpretation of artistic works are considered in accordance with the specific means of expression of any given art (fine art, arts and crafts, music, choreography, theater) considering the patterns and trends in the educational process of primary school.

Key words: professional training of future teachers of primary classes, cultural approach, younger schoolchildren, an artistic-pedagogical interpretation, symbolism of art, artistic works.